

людини на основі поєднання особистих зусиль людини і Божої благодаті, тобто за допомогою Святого Духа.

Смирення, мудрість, стан духовної довершеності є характерними для людини такого рівня розвитку. Високодуховна людина стає відкритою як для прийняття Божественної благодаті, так і сама стає джерелом духовності для інших і світу.

1. Тюріна Т. Г. Феномен духовності особистості. Монографія. — Львів: СПОЛОМ, 2009. — 232с.
2. Тюріна Т. Г. Духовна педагогіка: Витоки, сутність та перспективи розвитку. Монографія. — Львів: СПОЛОМ, 2005. — 276с.
3. Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. — К.: Україна, 1992. — 1376с.
4. Добротолубіе. — Т. 2. — Свято-Троїцкая Сергієва Лавра, 1992. — 760с.
5. Телиженко Л. В. Мистический опыт как антропологический модус: синергетический поход. Монография. — Сумы: ВВП "Мрия-1", ТОВ, 2007. — 176с.
6. Тихоплав В. Ю., Тихоплав Т. С. Великий переход. — СПб: ИД "ВЕСЬ", 2002. — 256 с.

SUMMARY

Tamara Tiurina

INDIVIDUAL'S SPIRITUAL DEVELOPMENT AND SELF-DEVELOPMENT: RELIGIOUS APPROACH

The article considers objectives, content and means of an individual's spiritual development and self-development; stages of spiritual growth during the process of his/her approaching to God are characterized; inner essence of prayer practice from the position of the Orthodox Christianity is revealed.

Keywords: spiritual development and self-development, prayer practice, Orthodox Hesychasm, stages of spiritual transformation, transfiguration of a human.

Наталія Гаврілова

СХІДНІ РЕЛІГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ДУХОВНОМУ ПРОСТОРІ

Зосереджено увагу на причинах виникнення східних релігій в сучасній Україні, на їх ключових особливостях, географії поширення та тих ідеях, що привертають увагу пересічних громадян України. Констатується явище включення духовних традицій Сходу про сутність та мету людського існування у релігійне життя українців.

Ключові слова: орієнталізм, Схід і Захід, неорелігії східного походження, східна релігійність, самопізнання.

Коли мова заходить про східні релігії в західному культурно-цивілізаційному просторі, то під ними, в першу чергу, ми будемо розуміти індійські релігії, які виникли на індійському субконтиненті — індуїзм, буддизм, сикхізм, а згодом отримали поширення та модифікацій поза його межами та, в другу чергу, китайські релігії — конфуціанство, даосизм, буддизм. Усі вони мають власну історію виникнення, загальні риси в основах віровчення, способах віросповідання, і що найсуттєвіше — популярність з боку західного світу, у тому числі й українців. Ми свідомо утримаємось від розгляду арабо-мусульманської філософсько-релігійної традиції, оскільки вона має спільне коріння з європейською традицією.

Підвищений інтерес до релігійно-філософських, містичних та езотеричних традицій східних культур простежується в українському духовному просторі з межі ХХ–ХХІ століття. Якщо характеризувати сучасну релігійну карту України щодо наявності східних релігій, то окрім історичних орієнталістських релігій (що представлені у більшості буддійськими громадами — буддійський орден Ніппондзан Мьоходзі, Школа Карма Каг'ю — 55 громад, станом на 01.01.2010 р.) активно заявляють про себе неорієнталістські рухи. Найчисельнішими за кількістю релігійних об'єднань та активності є:

- Товариство Свідомості Крішни (41 громада, станом на 01.01.2010 р.);
- Всесвітня чиста релігія (Сахаджа Йога) — 21 громада. Зокрема: по 1 релігійній громаді діє в Луганській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Вінницькій, Житомирській областях та в місті Києві. В Запорізькій області діє 7 релігійних організацій, в Донецькій області — 4, в АРК — 2 організації;
- Вайшнавська релігійна громада, яка налічує 9 релігійних об'єднань (м. Київ — 5; Харківська область — 2; Автономна республіка Крим — 2);
- Релігійна громада “Наука Розуму” представлена 4 організаціями (Донецька область — 2, Чернівецька область — 1 та АРК — 1)¹;
- Релігійна громада прихильників Шрі Чінмоя репрезентовані 3 релігійними громадами у Вінницькій, Запорізькій та Чернівецькій областях;
- Релігійна громада руху Сант Мат (Сурат Шабд Йога) має 3 релігійні громади у Волинській, Запорізькій, Чернівецькій областях;
- Рух Шрі Чайтан'я Сарасват Матх представлений 1 релігійною громадою в Запорізькій області;
- Рух Дхарма Кальки (1 релігійна громада у Волинській області);
- Релігійна громада тантристів (Панчама Веда) представлена 1 релігійною громадою в Донецькій області;
- Рух Махараджі (Трансцендентальна медитація) — 1 релігійна громада в Запорізькій області;

- Релігійна громада ведантистів (1 релігійна громада в Запорізькій області);
- Релігійна громада руху Махаріші (1 релігійна громада в Чернівецькій області).

Іншими релігійними організаціями орієнталістського спрямування є: релігійні громади даосистів, Релігійна громада “Віра Світла”, Монастир релігійної течії Гух’ясамаджа, Релігійна громада Святого Духу, Релігійна громада Церкви Вселенської та Триумфальної, Релігійна громада “Вітер Надії”², Вчення Сатья Саї Баби, Брахма Кумаріс.

Одразу зауважимо, до релігійної діяльності орієнталістських течій в сучасній Україні необхідно підходити диференційовано, оцінюючи їх діяльність об’єктивно, незаангажовано, віднаходячи позитивний потенціал в їхній діяльності. Помилкою є оцінювання цих релігійних спільнот, напрямів як сект чи деструктивних культів, що подекуди можна спостерігати в українських ЗМІ та прицерковних колах традиційних для України релігій.

Метою нашої статті є аналіз діяльності орієнталістських релігійних організацій в сучасному українському духовному просторі, виявлення тенденції адаптаційних можливостей східних релігій в Україні, а також їх вплив на духовно-релігійне життя пересічного українця.

Констатуємо, що при наявності наукового інтересу до східних релігійних феноменів³ все таки існує певна складність при їх вивченні та інтерпретації західними дослідниками. В першу чергу, це європоцентричні (християноцентричні) настанови західних вчених щодо східних релігій. Як зазначає російський релігієзнавець Є. Торчинов: “Незважаючи на всі досягнення культурної антропології ХХ ст., релігієзнавці схильні дивитися на християнство як на якийсь еталон релігії, розглядаючи всі інші форми релігійності як щось вторинне, чи навіть якісь маргінальні дивацтва або незрозумілі і курйозні девіації”⁴.

Крім того, релігієзнавці-сходознавці завжди підсвідомо шукають в досліджуваному матеріалі якусь схожість із своєю культурною традицією і мимоволі вестернізують досліджуваний матеріал. Наприклад, для послідовників східних релігій дещо незрозумілими постають питання “До якої конфесії Ви належите?”, “Чи вірите Ви в Бога?”. На жаль, академічне сходознавство, в тому вигляді, як воно існує на Заході, значною мірою конструює свій “ідеальний” об’єкт дослідження, “академічний симулякр”, і в подальшому займається ним, як реальністю. Західна філософська наука лише зараз почала усвідомлювати, що існують інші культури, які не приймають західний шлях розвитку як єдино можливий.

Розуміючи, означену проблему британський соціолог Б. Вілсон стверджує: “У певній мірі соціологія релігії все ж перебуває в полоні своїх по-

нять — понять християнських з роду. Одначе будь-який критик іззовні повинен визнати дві речі: що це є полон, а не добровільна відданість, і що принаймні деякі соціологи усвідомлюють це. Можливо, повністю звільнитися від цього полону й несила, оскільки соціологові потрібні поняття, які “надають змісту новим випадкам і зовнішнім окремим прикладам”, і це є саме ті поняття, що їх розуміє його власна спільнота й що походять із культурного контексту, в якому така спільнота вивчає свої умови дискурсу”⁵.

Друга складність дослідження східних релігій виявляється в тих трансформаціях, модифікаціях, подекуди і пристосуванні, які вони зазнають у процесі як власної еволюції, так і міжкультурного/міжрелігійного обміну в сучасному глобалізованому світі.

Коротко зупинимось на ключових особливостях східних релігій і тих ідеях, які привертають увагу пересічних громадян України. Насамперед, це — ідея єдності та взаємозв’язку усього існуючого у Всесвіті; відчуття цілісності світу; осягнення вищої Істини; визнання цінності внутрішнього світу кожної окремої особистості, її чуттєвої сфери, особистісних містичних переживань та використання при цьому таких концептів, як: самозаглиблення, самопізнання, самовдосконалення, просвітлення, медитація, реінкарнація⁶.

Сучасний український культурно-цивілізаційний простір характеризується активною імплементацією східних ідей, парадигм мислення, цінностей до традиційно сформованої самобутньої української культурно-релігійної традиції. Проте, сучасні українці з метою віднайдення себе, свого справжнього “Я”, самовдосконалення своєї особистості активно використовують також східні способи й методи трансформації людської свідомості, покращення стану як фізичного, так і психічного здоров’я, освоюються різні практики езотеричних чи духовних традицій. Це зрозуміло з огляду на феномени інкультурації та плюралізму, та той факт, що в східних релігійних системах ці методики розроблені дещо глибше й повніше, ніж у західних традиціях. Відтак, К. Юнг в своїй праці “Про психологію східних релігій і філософій” стверджує: “На Заході (за винятком єзуїтських “Вправ” з дуже вузьким колом придатності) не розвинулося нічого подібного до йоги, тому європеєць відчуває бездонний страх перед жахливістю особистісного несвідомого”⁷.

Іншим суттєвим фактором того, що різноманітні форми східної релігійності привертають увагу пересічного українця як реакція на кризу моральних цінностей технологічної/інформаційної цивілізації, є те, що вони виявляють сильнішу емоційну спрямованість, аніж релігійні традиції Заходу⁸. Відразу ж зауважимо, що сприйняття чужих ідей відбувається лише тоді, коли з’являється запит на ці ідеї, — запит, який обумовлений суспільним буттям. В цьому зв’язку, сучасний український віруючий постає як практичний, раціо-

налізований, інтелектуалізований віруючий, який прагне досягнути, зрозуміти й трансформувати існуючі релігійні системи як західні, так східні. І тут ймовірний варіант розвитку особистої релігійності, коли на основі різноманітних релігійних систем віруючий творить свої власні релігійні переконання.

Появу орієнталістських релігій в сучасній Україні безумовно потрібно розглядати як складову загальноосвітніх релігійних процесів, а також як протестну реакцію певної частини населення проти існуючих традиційних форм світогляду чи проти існуючого суспільно-політичного устрою. Хоча на початок XXI століття східні релігії почали втрачати тенденцію “бунтарства” й успішно пристосовуються до існуючих соціально-політичних умов нашої країни, прагнучи віднайти спільну мову із представниками традиційних для України релігій та беручи участь в міжконфесійних заходах⁹.

Космополітизація є тією основною рисою усіх східних релігій — яка теж певною мірою впливає на вибір неофітами східної релігійності, особливо це характерно для людей, у яких в силу тих чи інших обставин не сформувалася чітко визначена етнічна ідентичність. Цьому сприяє й те, що у своїй більшості східні релігійні феномени не враховують етнічний фактор у своїй діяльності, а позиціонують себе як універсальні течії.

Окрім великої кількості вищеперелічених загальних ознак сучасного орієнталізму, в українському варіанті його функціонування простежуються й певні особливості та відмінності:

По-перше, практично усі неоорієнталістські течії, що прийшли в Україну, привнесені із-зовні безпосередньо не засновниками віровчення, а їхніми послідовниками й учнями.

По-друге, сучасні адепти східних релігій, у своїй більшості, це освічені люди (з вищою чи незакінченою вищою освітою), це інтелектуалізована верства населення України: вчителі, лікарі, інженери, а також представники “творчих професій” — художники, музиканти. Як правило, всі вони виховані в душі нерелігійних традицій та цінностей, прийшли в громаду свідомо, раціонально обравши прийнятну релігійну систему, яка б максимально відповідала їх духовним запитам, ознайомившись із базовими догматами тієї чи іншої релігії, або ж надихнувшись переконливим проповідям проповідників чи учнів.

По-третє, східні релігії — це виключно міський феномен Центральної та Східної України, який зосереджений у мегаполісах (Київ, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя).

По-четверте, існують суттєві відмінності в організації релігійних громад східних релігій в нашій країні від діючих за кордоном цієї ж конфесійної належності. В Україні майже не прижилися сільськогосподарські комуні,

підприємства торгівлі й промисловості, орієнтовані на виробництво продуктів харчування і культових речей, що притаманно цим же релігійним течіям на Заході¹⁰.

По-п'яте, на основі ідей східних релігій трапляється й створення власних інтелектуально-харизматичних спільнот, що нерідко завершується й відвертими спекуляціями¹¹ — створенням різноманітних груп психологічної підготовки у різних видах східних бойових мистецтв, буддійських психотехнік, а то й сект на зразок “Білого братства” або менш відомої черкаської організації “Білий лотос”.

По-шосте, активне залучення Інтернет-технологій. Найбільш потужно в Інтернет-просторі заявлені ті східні релігійні громади, які є найбільшими за кількістю послідовників. Тут беззаперечним лідером є Товариство свідомості Крішни, у якої окрім наявності постійно обновлюваної, актуальної сторінки у всесвітній мережі Інтернет, також функціонує й електронна розсилка новин, анонси релігійних фестивалів, а що найголовніше — онлайн трансляції лекцій, кіртанів, звернень тощо.

По-сьоме, спостерігається вплив пріоритетів зовнішньої політики України на відношення до релігійних громад чи їх релігійних діячів східного походження, що діють на території нашої держави. Зокрема, це стосується духовної практики китайського напрямку — Фальнь-Дафа та буддійської громади Ніпподхан Мьоходзі (депортація з України буддійського монаха Дзюнсея Терасава лютий-березень 2004р.; відмова йому в отриманні української візи — травень 2005р.)¹².

По-восьме, в релігіях східного походження (як і в харизматичних спільнотах християнської парадигми) чітко простежується увага до кожного окремого неофіта, його проблем та духовних пошуків. Зокрема, в релігійній організації Товариство свідомості Крішни це знайшло своє відображення як у шанобливому, привселюдному вітанні кожного неофіта, так і в зібранні віруючих поза межами релігійної громади на т.зв. нама-хатти, де послідовники Товариства свідомості Крішни можуть поділитися своїми життєвими проблемами чи радощами за неформальних умов. Варто відзначити також беззаперечну роль духовного лідера (вчителя, гуру) та орієнтацію на тотальний позитив. Наприклад, у межах Товариства свідомості Крішни проходять семінари, орієнтовані на позитивне мислення, літні та зимові фестивалі, в яких панує відчуття радості та очікування чуда.

Окремо заакцентуємо нашу увагу на тому аспекті, що східні релігії в сучасній Україні постають в переважній більшості як молодіжний феномен. Наприклад, серед прихильників буддизму в Україні частка молоді становить до 80 % складу громад. Високим є відсоток молодих людей і серед інших

релігійних течій східного походження, зокрема Товариства свідомості Крішни. Для багатьох молодих людей процес духовних пошуків у сфері східної релігійності є типовим явищем. Загалом це свідчить про неусталеність та несформованість їх релігійної свідомості. Це підтверджується даними соціологічного опитування: 39,6 % респондентів повідомили, що: “пошук істини, правди” спонукає їх до зміни одного віросповідання на інше. Серед прихильників Товариства свідомості Крішни (ТСК) таких виявилось — 45 %¹³.

До причин зацікавленості сучасною молоддю східними релігійними практиками, в першу чергу, варто віднести той факт, що молодіжний вік дає можливість вільного релігіївбору, оскільки молодь, в силу своїх сутнісних характеристик (наприклад, набуття власної духовної самобутності) більше схильна як до навернення до релігії як цінності, що надає сенс людському існуванню, так і до переміщення з однієї релігійної організації в іншу з метою віднайдіння найбільш прийняттого для себе варіанта релігійної спільноти.

По-друге, це спосіб привернення уваги до своєї персони, свого життя, прагнення виділитися з натовпу і наповнити своє життя яскравими емоціями. І тут на допомогу приходять програми духовного самовдосконалення за допомогою різних медитаційних систем, які пропонують східні релігії.

По-третє, вибираючи екзотичне вірування, молода людина створює власний образ — цікавий, несхожий на інших. І за рахунок цієї оригінальності одночасно піднімає власну самооцінку. Okремо варто згадати й про процес самоутвердження молодої людини, коли відбувається пошук форм, засобів, шляхів особистісної актуалізації. Самовизначаючись у наявному світоглядному розмаїтті, молода особа стає носієм певної системи цінностей (релігійних, арелігійних), які для неї стають своєрідною сіткою духовних координат для самоутвердження, самореалізації. Відтак, якщо вона знаходить якусь “нову” релігійну спільноту, сама її “новизна” дає можливість відірватися від старого і таким чином самоутвердитися.

По-четверте, якщо у молодій людини є проблеми із спілкуванням, то тут вона може знайти свою другу родину та друзів. І якщо молода людина має потребу у тому, щоб хтось її життя вольовим рішенням організував чи структурував, вона може підсвідомо прагнути у такий суспільний простір.

По-п’яте, молода людина прагне не лише бачити релігію, беручи участь в традиційних церковних обрядодіях, а й знати і розуміти їх зміст, набувати свій власний індивідуальний містичний досвід та виявляти свою релігійну дієвість осмислено, активно, включено. Також не другорядну роль відіграє і той факт, що орієнталістські релігії в своїй більшості в культових діях звернені до емоційно-вольової сфери людини (це — мова релігії, сприйняття релігії через музику, спів), що й викликають резонанс у свідомості молодого покоління.

Варто відзначити і момент компенсаційної функції, що надто яскраво виявляється в східних релігійних традиціях та духовних практиках. Загалом остання постає як функція “відновлення” і характеризує процес зняття в трансцендентному вимірі життєво важливих суперечностей і проблем людського буття. Своє специфічне вираження компенсаційний ефект нетрадиційної релігійності знаходить у “терапевтичній”, “утішній” функціях. Психотерапевтична практика медитації йоги, яка активно використовується багатьма неоорієнталістськими спільнотами, зокрема (Міжнародним товариством свідомості Крішни, Міжнародним товариством “Всесвітня Чиста Релігія” — Сахаджа-Йога, рух Шрі Чінмоя, Товариством Шрі-Ауробіндо; течіями буддистського толку: дзен-буддизм, тибетський буддизм, ламаїзм) знімає негативні емоції, психологічні стреси, послуговує збереженню внутрішнього спокою, душевної рівноваги особистості, несе “примирення” з негараздами життя. Ми припускаємо, що культова практика неоорієнталістських релігій значною мірою сприяє неофітам подолати психологічні проблеми, які виникають в їх житті.

Підводячи підсумки, зазначимо, що у релігійному житті українців спостерігається певне ідейне поєднання духовних традицій Сходу і західних теорій про сутність та мету людського існування. Проте ми не повинні забувати про певні суперечності, що виникають між західним та східним типом релігій, про цивілізаційну своєрідність Сходу і Заходу, про принципову неможливість повного запозичення та адаптації східних релігійних концептів, традицій до реалій духовного життя українця, без врахування його відмінностей та особливостей. Адже Захід завжди шукає величності, Схід же — занурення та заглиблення. На Заході віруючі підпорядковуються вищій божественній особистості, очікуючи її милосердя, а на Сході знають, що спасіння залежить від “роботи індивіда над самим собою”. Однією з таких “особливостей” нових релігійних рухів, що мають під собою східне підґрунтя, є те, що вони у більшості позиціонують себе при діяльності в Україні швидше як духовні, господарчі та громадські, а не релігійні організації. Наприклад, університети Махаріші намагаються реєструватися в Україні як господарчі та громадські структури під різними назвами (менеджменту, трансцендентальної медитації, ведичний тощо).

1. На основі аналізу літератури, що поширюється серед послідовників цієї релігійної громади, її з певною долею умовності можна віднести до неорелігій східного походження, проте це, ймовірно, сайєнтологічний релігійний рух, що поєднує східні та західні релігійні ідеї.
2. При типології релігійних організацій варто мати на увазі факт постійного релігійстворення та можливої зміни та модифікації віровчення. Зокрема, релігійна громада “Вітер Надії” у м. Львові до 2009 року носила назву “Братство місії Чайтаны”.
3. Про науковий інтерес свідчить ряд заходів: Щорічні міжнародні наукові конференції “Сходознавчі читання А. Кримського”, які відбуваються на базі Інституту

- сходознавства ім. А. Кримського НАН України; конференції на тему “Українське сходознавство: проблеми методології, джерела, дослідження, міжцивілізаційний діалог”, яку проводить Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; круглі столи “Сходознавство і релігієзнавство у контексті дослідження міжнародних відносин”, що проводить Інститут сходознавства та міжнародних відносин “Харківський колегіум” та ін.
4. Торчинов Е. А. Пути философии Востока и Запада: Познание запредельного. — СПб., 2005. — 480 с. // <http://www.vizantarm.am/page.php?145>.
 5. Вілсон Б. Соціологія релігії / Пер. з англ. Марини Хорольської. — Х., 2002. — С. 61.
 6. В цьому контексті, наведемо, як приклад, соціологічне дослідження, що було проведено серед студентів православних духовних семінарій та богословських факультетів, осінь 2004р. Зокрема, ідею реінкарнації підтримують 12,5% їх слухачів, ще 23,4% — не змогли однозначно відповісти “так” чи “ні”. Для респондентів, які ідентифікували себе з православ’ям, такі показники є доволі високими, адже зазначене положення йде в розріз з християнським віровченням.
 7. Юнг К. О психології восточних релігій и філософій // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Yung/01.php.
 8. Безарова Г. Схід і захід: актуалізація світоглядних та психологічних традицій // Релігія та соціум. — 2008. — № 1. — С. 29–33.
 9. Тамамян Н. В. Неоіндуїзм: історія появи, еволюції та розповсюдження: Автореферат дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Таврійський національний ун-т ім. В.І.Вернадського. — Сімферополь, 2006. — С. 1.
 10. Тамамян Н. Неоіндуїзм на території України: виникнення і сучасне положення // Українське релігієзнавство. — № 39. — 2006. — С. 127–135.
 11. Саух Ю. П. Філософія буддизму. Глобалізаційний вимір. — К., 2009. — С. 159.
 12. Савченко О.А. Українська сангха японського ордену Ніпподхан Мьоходзі // Релігія. Наука. Суспільство. — № 2. — 2010. — С. 290–295.
 13. Косуха П. з доопрацюванням Колодного А. Соціально-демографічний портрет нетрадиційного віруючого // Історія релігії в Україні: У 10-ти т. За ред. проф. А.Колодного / Нові релігії України. Т. 8. — Київ, 2010. — С. 155.

SUMMARY

Gavrilova Natalia

In this article the author focuses on the cause of eastern religion in modern Ukraine, their key features, geography and dissemination of ideas that attract the attention of ordinary citizens of Ukraine. Also, it is stated to include the phenomenon of spiritual traditions of the East about the nature and purpose of human existence in the religious life of the Ukrainian people.

Keywords: East and West, eastern neoreligions, selfknowing.